Öşür kimlere farzdır?

Soru: Öşür kimlere farzdır?

Cevap

Topraktan çıkan zekâta tabi ürünlerin onda birini ya da onun kıymetini ayette belirtilen sınıflara[1] ya da onlardan birine vermeye 'öşür' denir. Öşrün farziyeti, Kur'an ve sünnetle sabittir. Allah Teâla "Ey iman edenler! Kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardıklarımızın iyilerinden verin."[2] buyurarak Müslümanlara toprak mahsullerinden infakta bulunmayı emretmekte, "O, çardaklı-çardaksız olarak bahçeleri, ürünleri, çeşit çeşit hurmalıkları ve ekinleri, zeytini ve narı (her biri) birbirine benzer ve (her biri) birbirinden farklı biçimde yaratandır. Bunlar meyve verince meyvelerinden yiyin. Hasat günü de hakkını verin, fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez."[3] ifadesiyle de zikredilen toprak ürünlerinden bir kısmının sadaka olarak verilmesinin ödenmesi gerekli bir hak olduğunu ifade etmektedir. Ulema söz konusu âyette 'hak' ifadesiyle kastedilen hususun öşür olduğunu beyan etmektedir.[4] Ayetlerde toprak mahsullerinden verilecek miktarın ne kadar olduğu açıklanmasa da Allah Rasûlü ﷺ "Yağmur, nehir, pınar ve yeraltı suyuyla sulanan mahsullerin onda biri, hayvan veya su çarkı ile sulanan mahsullerin yirmide biri (zekât olarak) verilir."[5] buyurarak bu miktarı beyan etmiştir.

Öşrün kişiye farz olmasına sebep olan unsur, kendisinden çıkan mahsullerden dolayı artıcı özellik kazanan toprağın mevcudiyetidir.[6] Buna göre bir toprağı ekip ondan mahsul alan kişi için söz konusu sebep tahakkuk ettiğinden -diğer şartların da sağlanmasıyla- öşür farz olur. Toprağı olduğu halde ekim yapmayan kişiye ise sebep tahakkuk etmediğinden öşür gerekmez.[7] Toprakta kendiliğinden yetişen otlar, kamışlar ve ağaçlardan da öşür verilmez. Zira bunlar toprak mahsulü olsa dahi toprağın kendisiyle artıcı özellik kazandığı mahsuller değillerdir. Ancak mezkûr ürünlerin ticareti yapıldığında toprak artıcı özellik kazanacağından kişinin, bunların öşrünü vermesi gerekir.[8] Ayrıca bir arazide mahsuller yetişip öşür farz olduktan sonra kişinin bir kastı olmaksızın çıkan mahsullerin tamamının helak olması halinde öşrün farziyeti düşer. Mahsullerin bir kısmının helak olması durumunda ise helak olan oranında öşür düşer.[9]

Zekât gibi öşrün farz olması için de kişinin Müslüman olma şartı vardır. Gayri müslim biri öşürle yükümlü değildir. Ancak zekâtın aksine öşür için buluğ ve akıl şart değildir. Zira sebep, mahsuller sebebiyle artıcı özellik kazanan toprak olduğundan öşrün farz olması için topraktan ürün çıkması yeterlidir. Buna göre mahsul veren bir toprağa sahip olan bir çocuk veya mecnunun malından da öşür verilmesi gerekir.[10]

Öşrün edasının farz olması için çıkan mahsulün üzerinden bir yıl geçme şartı yoktur. Toprak ürününün yerden çıkmasıyla, ağacın ise meyvesinin belirmesiyle öşür farz olur. Ayrıca öşür, zekâtta olduğu gibi senede bir defa gerekmeyip her mahsul alındığında gerekir. Zira öşrün farz olma sebebi çıkan mahsul olduğundan sebebin tekrarıyla öşrün farziyeti de tekrar eder.[11] Buna göre aynı yıl içerisinde birden fazla kez hasat yapıldığında her mahsulün öşrünü ayrı ayrı vermek gerekir.

Kişiye öşrün farz olması için mahsul alınan toprağın "öşür arazisi" statüsünde olması gerekir.[12] Bir toprak, farklı şekillerde öşür arazisi vasfı kazanabilir. Mülkiyeti Müslümanlara ait olan, ürün yetiştirmek için kullanılan araziler bu kapsamda değerlendirilir.[13]

---

1. et-Tevbe 9/60. "إِنَّمَا ٱلصَّدَقَٰتُ لِلۡفُقَرَآءِ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَٱلۡعَٰمِلِينَ عَلَيۡهَا وَٱلۡمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمۡ وَفِي ٱلرِّقَابِ وَٱلۡغَٰرِمِينَ وَفِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱبۡنِ ٱلسَّبِيلِۖ فَرِيضَةٗ مِّنَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ" "Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlar, (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."
2. Bakara 2/267. "يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا كَسَبۡتُمۡ وَمِمَّآ أَخۡرَجۡنَا لَكُم مِّنَ ٱلۡأَرۡضِۖ"
3. En'am 6/141. "وَهُوَ ٱلَّذِيٓ أَنشَأَ جَنَّٰتٖ مَّعۡرُوشَٰتٖ وَغَيۡرَ مَعۡرُوشَٰتٖ وَٱلنَّخۡلَ وَٱلزَّرۡعَ مُخۡتَلِفًا أُكُلُهُۥ وَٱلزَّيۡتُونَ وَٱلرُّمَّانَ مُتَشَٰبِهٗا وَغَيۡرَ مُتَشَٰبِهٖۚ كُلُواْ مِن ثَمَرِهِۦٓ إِذَآ أَثۡمَرَ وَءَاتُواْ حَقَّهُۥ يَوۡمَ حَصَادِهِۦۖ وَلَا تُسۡرِفُوٓاْۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُسۡرِفِينَ"
4. Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'* (Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1327), 2/53.
5. Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2001), "Zekât", 25. "فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ وَالأَنْهَارُ وَالْعُيُونُ الْعُشْرُ وَفِيمَا سُقِيَ بِالسَّانِيَةِ نِصْفُ الْعُشْرِ"
6. Heyet, *el-Fetâva'l-Hindiyye* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2014), 1/247.
7. Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik* (Dâru'l-Kitabi'l-İslami, ts.), 2/254.
8. Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergānî el-Mergīnânî, *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-mübtedî* (Karaçi: el-Büşra, 2021), 1/322.
9. Heyet, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/248.
10. el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 2/56.
11. Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkī İbn Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr ʿale'd-dürri'l-muḫtâr* (Lahor: Mektebetü Raşîdiye, ts.), 6/31.
12. İslam hukukunda araziler öşür ve haraç arazisi olmak üzere ikiye ayrılır. Gayri müslimlerin kendi rızaları ile üzerinde Müslüman olduğu veya Müslümanlar tarafından fethedilip mücahitlere verilen araziler, Müslümanın malik olup tarla olarak kullandığı araziler öşür arazileridir. Müslümanların fethederek veya sulh yaparak gayri müslimlerin elinde bıraktığı araziler haraç arazisidir. bkz. el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*, 2/57-58.
13. Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkandî, *Tuḥfetü'l-fuḳahâʾ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 1/319.

FETVAHANE
YENİDEN İSLAM SADECE İSLAM